

ZAPISKI IZ PREDALA

ZNANJE

Bojan Štih

Skoro vsakdo, ki misli in razmišlja o naši družbi, je kritično spremljal nastajanje in oblikovanje novih družbenih, gospodarskih, moralnih in drugih odnosov po letu 1945. Najbistrovrednejši med njimi so nekako že v letih 1950—1952 spoznali, da problemi nove družbe in njene težave ne nastajajo zgolj zaradi posledic vojnih pustošenj, stoletne civilizacijske in tehnične zaostalosti in naravnih katastrof (suše, poplave itd.), marveč tudi, v nekaterih ključnih postavkah pa izključno, zaradi nezavidno majhne in neznatne vloge znanja v naši družbi. Še več, duhovno moralni problemi, nadalje vprašanja pravne osnove naše družbe, njene politične, tehnične in socialne strukture so se zapletale vse bolj in bolj tudi zaradi tega, ker znanje — praktično in teoretično — ni uspelo v preteklih letih odstraniti iz našega življenja organizacijski in idejni pragmatizem. To so dejstva. Teh ni mogoče odstraniti z nikakršno pozitivno ali negativno analizo, marveč le z energično razrešitvijo za našo družbo že skoroda tragičnega nasprotja med diletantizmom in znanjem.

Zakaj je vloga znanja tako malenkostna, večkrat pa celo ničeva v družbi, ki išče oporo za svojo prihodnost celo v znanstvenih teorijah? Na to vprašanje seveda ni mogoče odgovoriti z enim samim člankom, prezapleteno je in v njegovi problematiki se ne skriva preteklost — marveč zgodovina. Zgodovina od leta 1917 dalje nam ponuja v nekoliko preprosti obliki v premislek tole vprašanje: Ali res pomeni osvoboditev človeka iz okovov socialnega in materialnega zatiranja njegovo uklepanje v duhovno temo in mrak neznanja? Najbrže ne, ali vsaj ne bi smelo tako biti. Socialna osvoboditev ljudstva mora pomeniti in vsebovati tudi duhovno svobodo, v kateri bo moč znanja določala razvojne tokove, ne pa oblastveni pragmatizem. Toda dokler bo eksistenca socialistične družbene strukture predvsem omejena na vprašanje oblasti in vladanja, vse dotlej bo neznanje kraljevalo in potiskalo človeka v duhovnem pogledu navzdol. Prav ima Goethe, ko pravi: »Svetovni nazor teoretikov, ki so ujeti izključno v eno samo smer, izgubi svojo nedolžnost in stvari se jim ne javljajo več v svoji naravni čistosti.« In ker je naravna čistost dojemanja ukinjena ali vsaj močno okrnjena, seveda znanje nima in ne more več igrati vloge strogega rabsodnika in pobudnika. Zakaj, manj ko bo človek opremljen z znanjem, bolj se bo razraščal birokratski in tehnokratski diletantizem.

Ali je mogoče imeti moderno proizvodnjo, ko pa se znanje delavca znižuje. Samo en podatek: na območju industrijsko zelo razvite kranjske občine 49,4 % v industriji zaposlenih nima dokončane niti osnovne šole in samo 4 % zaposlenih ima višjo ali visoko izobrazbo. V Iskri je 45 % zaposlenih brez popolne osnovne šole. Ti podatki so kratko

in malo znanilci nesreče. Ali se potem smemo čuditi, če beremo v časopisih o težavah kranjske Iskre? Ne in nikakor ne. Večina voditeljev gospodarskih organizacij je brez srednje izobrazbe, torej tudi brez znanja. V samoupravnih organih je ponekod izredno visok procent nepismenih. Tudi v upravnem aparatu sedi in dela visok odstotek uslužbencev, ki ne izpolnjujejo niti najosnovnejših osnovnih pogojev znanja. O živinoreji razpravljajo npr. ljudje, ki so komajda kdajpakdaj mimogrede iz avtomobila videli — kravo ali tele. O atomski energiji pa ne redko tisti, ki s skrajnim naporom obvladajo štiri računske operacije v območju od 0—1000. Ne gre za podatke, gre za dejstva. Tudi v tem območju je treba iskati vzroke naših gospodarskih težav. Kajti neizobraženost delavcev, ki se prepleta z diletantizmom nekaterih gospodarskih kadrov in voditeljev (ne samo spodaj, marveč tudi v sredini in še više od nje) vodi v neurejenost, v težave in pa v brezupno jalov napor urediti gospodarske probleme družbe s finančnimi, bančnimi in drugimi uredbami in predpisi! Brali smo v neki izjavi, da je 50—60 % novo zgrajenih tovarn in strojev neizkoriščenih. Ali ni to nekoliko grozljiv podatek, ki nas opozarja, koliko industrijskih objektov smo gradili »na pamet« brez spoštovanja do znanja in do znanstvene in gospodarske analize.

Torej — pragmatistična improvizacija, namesto znanja. Koliko industrijskih objektov danes klavrno propada, ker jih je rodilo neznanje, podprto s komunalno upravnim primitivizmom. Ali nismo že sredi nevarnosti, da bi postali dežela, v kateri bodo celo tako imenovane rutinske izvedbe postale kratko in malo nedosegljive, kakor to dokazuje blamaža z grbo na mostu čez Peračico, ki so ga bahavo primerjali z Europabrücke, čeprav je ta v primeri z onim le navaden, in še to slabo narejen mostič. To je zdaj naš problem. In kako razrešiti problem. In kako razrešiti problem znanja in neznanja? Poglejmo samo, kaj se dogaja z našim šolskovzgojnim sistemom, in takoj bomo spoznali, kaj moramo storiti. Dokler bo ta sistem (njegova osnova in osebni sestav) odvisen od prosvetne intuicije občin in podjetij, vse doslej nikakor ne moremo upati v izboljšanje in na takojšnji izstop iz hudičevega risa neznanja in neizobraženosti. Zakaj mladina zapušča predčasno šole in se zaposluje v podjetjih in ustanovah? Ali zato, ker nima dovolj sredstev za šolanje, ali pa morebiti tudi zato, ker stopnja šolske izobrazbe in znanja ne pomenita prav ničesar v območju osebnega dohodka oziroma plače. To drugo je bržkone resnično, kajti osebni dohodek se le vse preveč oblikuje po tako imenovanih konjunktturnih načelih. Dokaz — nedavno smo brali, da je povprečni dohodek neke visoke znanstvene ustanove nižji od tistega, ki ga ima komunalno podjetje za vzdrževanje javne čistoče. To je kratko in malo nesmisel, ki kaže in opozarja, kako globoko smo že zabredli v primitivizem in neprosvetljenost. Seveda nihče ne misli, da je treba vzpostaviti kakršnekoli nesocialne in meddemokratične aprioristične privilegije znanja. Ne. Pač pa je nemudoma ukiniti privilegije neznanja, ki so se razrasli kot rakasto tkivo v vseh območjih naše duhovne, gospodarske in socialne skupnosti. V območju ustavnih, političnih in zakonskih pravic mora vladati načelo svobode, enako-

pravnosti in moralne odgovornosti, v območju znanja in strokovnosti pa se moramo podrediti strogim kriterijem obsega predvsem pa vsebine izobrazbe. Nihče ne more biti voditelj gospodarske organizacije ali teritorialno politične skupnosti, ali pa voditelj v upravi, če nima ustrezne — in to ne minimalne — izobrazbe. Bistvo zdravega družbenega razvoja ni v mučnem čakanju zaostalih, marveč v spodbujanju zaostalih, da bi se čimprej približali razvitim, pri čemer določajo pogoje življenja in kvaliteto dela razviti.

Zadnje je širše od pojma formalne izobrazbe. Gre tedaj za ustvarjalno vlogo nekonfesionalnega in laičnega znanja. Prav ima Goethe, ko pravi: »Kakor hitro pripada človek v znanosti neki omejeni veri, gre pri njem takoj vsako nemoteno zaznavanje po zlu.« Cilji praktične politike in administracije niso identični s kvaliteto vloge znanja v moderni družbi, ki se je že zdavnaj izvila iz klešč nerazvitega ročnega dela. Zato je v moderni tehnični in industrijski družbi znanje kratko in malo edini osnovni pogoj njenega obstoja in njene duhovno moralne vsebine. Politika večkrat dopušča improvizacijo (za klasično politiko pa je sploh značilno bistvo improvizacije), medtem pa struktura in gospodarstvo moderne družbe ne dopuščata nikakršne improvizacije, zlasti pa ne — neznanja. Zato je edina pot, ki vodi v moderno, duhovno in industrijsko razvito družbo, pot strokovnosti in znanja. Zato se mora vse, kar predstavlja neznanje, čimprej umakniti. In ko obravnavamo problem znanja, se moramo zavedati njegove trojne narave: sposobnost, strokovnost in duhovnost. S temi tremi činitelji se oblikuje vloga človekovega znanja, ki mora določiti posameznikov položaj v družbeni strukturi. Niti komercialna konjunktura niti birokratski kadrovski mehanizem ne smeta imeti nikakršnega vpliva na razvojni tok družbe in njenih institucij. Če se želimo izogniti mističnosti gospodarskih težav in problemov, tedaj moramo čimprej odpreti znanju na stežaj vrata v družbo. Intuitivnemu amaterstvu je treba onemogočiti, da bi lahko vplivalo na odločitve, katere posledice mora nositi na svojih ramenih družba kot celota in posameznik kot njen naravni del. Z znanjem se šele ustvarja človekova svoboda.